

RAN P&P Radni dokument za praktičare Pristupi nasilnim ekstremističkim prijestupnicima i sprečavanje radikalizacije u zatvorima i tokom uvjetne kazne

Uvod

Ovaj rad ima za cilj kreatorima politike, upravnicima zatvora, zatvorskom osoblju i službenicima zaduženim za uvjetnu kaznu osigurati informacije o sadašnjoj praksi i pitanjima relevantnim za postupanje s inozemnim ekstremističkim prijestupnicima (VEO) i pojedincima za koje se smatra da su izloženi riziku nasilnog ekstremizma u kontekstu zatvora i uvjetne kazne¹. Rad je usmjeren na ova dva konteksta. Dok u praksi ova razlika možda ne postoji u pojedinim državama članicama EU, ona služi za prepoznavanje ključnih pitanja, a to su: zatvorski uvjeti i strategije reintegracije, procjena rizika, izbor zatvorskog režima, inicijative za rehabilitaciju i reintegraciju, kao i obuka osoblja.

Sastavili Centar
za izvrsnost RAN i
Radna grupa RAN
P&P. Autori: Ryan J.
Williams, Saradnik
u istraživanju,
Univerzitet u
Kembridžu, Centar za
islamističke studije i
Zatvorski istraživački
centar.

¹ Radni dokument razrađuje prethodni radni dokument pod drugačijim naslovom. Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji, 'Dealing with Radicalisation in a Prison and Probation Context Ran P&P - Practitioners Working Paper' (2015).

Ovaj rad ima za cilj osigurati smjernice i pomoći preko podržavanja procesa odlučivanja, kako na nivou politike, tako i na nivou upravljanja zatvorom i uvjetnom kaznom. Stoga je njegov cilj dostupnost, a ne sveobuhvatnost. Ne postoji jednoobrazno rješenje, jer se države članice EU razlikuju u različitim aspektima, uključujući zakonodavstvo i način na koji su organizirani sistemi zatvora i uvjetne kazne². Međutim, multiagencijska suradnja je presudna za upravljanje rizicima povezanim s radikalizacijom i da osigura pružanje mogućnosti za rehabilitaciju VEO.

Od pokretanja Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN) 2012. godine, Radna grupa za zatvor i uvjetnu kaznu (RAN P&P) usredotočena je na sprečavanje nasilnog ekstremizma, bavljenje ekstremističkim grupama i ekstremističkim ponašanjem za vrijeme pritvora i uvjetne kazne. Ovaj rad zasnovan je na podacima dobivenim od praktičara i ažurnim istraživanjima na ovu temu, iako su istraživanja u ovoj oblasti i dalje ograničena zbog relativno malog dijela populacije na koju se odnosi. Radna grupa RAN P&P okuplja 250 praktičara, uključujući predstavnike službi za uvjetnu kaznu, zatvorske upravne, zatvorsko osoblje, Ministarstvo pravde i obavještajne službe, NVO i organizacije civilnog društva, koji rade sa prijestupnicima. RAN P&P države je održao 13 sastanaka s praktičarima iz svih država članica EU (uključujući tri studijske posjete zatvorima u trima državama) i vodećim istraživačima, omogućivši kvalitetnu razmjenu mišljenja o raznim temama³. Ovi sastanci istakli su niz obećavajućih praksi u kontekstu zatvora i uvjetne kazne koji se mogu naći u RAN Zbirci pristupa i praksi⁴.

Praktičari i kreatori politika suočavaju se s ogromnim političkim i javnim pritiscima radi postizanja javne sigurnosti. Bez obzira na te pritiske, RAN P&P rukovodi se prema sljedećim principima koji se odražavaju u čitavom dokumentu:

- sigurnost društva najbolje se ostvaruje promoviranjem blagostanja i rehabilitacije prijestupnika;
- teroristički zločini obuhvaćaju čitav niz aktivnosti; pojedinci osuđeni za terorističke čine ne predstavljaju uvijek isti rizik za društvo;
- prijestupnici mogu da dožive pozitivne promjene i potrebna im je podrška da bi se udaljili od nasilnog ekstremizma;
- opća ljudska prava moraju se uvijek poštivati i u svim okolnostima;
- promoviranje pozitivnih odnosa između osoblja i zatvorenika i zdrave atmosfere u zatvoru je preduvjet za smanjenje rizika povezanih s radikalizacijom i za poticanje rehabilitacije i reintegracije;
- multiagencijska suradnja je presudna u sprečavanju radikalizacije i podržavanju procesa prekida s prethodnom praksom.

Ovaj radni dokument bavi se osobama koje su osuđene ili pritvorene zbog prijestupa u vezi s terorizmom i onima za koje se smatra da su izložene riziku od radikalizacije u kontekstu zatvora i uvjetne kazne.

² Ujedinjene nacije, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons,« (New York: Ured Ujedinjenih nacija za probleme droge i kriminala, oktobar 2016). Globalni forum za borbu protiv terorizma, »Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders,« (Rim 2012).

³ Rezime radova o ovim događajima dostupni su na internetu.

⁴ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/index_en.htm

Postalo je neophodno (a ponekad i zakonski obavezno) da države članice sprečavaju terorističke činove u javnim institucijama kao što su zatvori, a pojedinci koji su izloženi riziku od radikalizacije potpadaju pod ovu nadležnost. U ovom izvještaju ističemo da se tipovi prijestupnika razlikuju i da obuhvaćaju pojedince koji nisu počinili nikakve nasilne radnje i možda to nikada neće ni uraditi. Biti radikalni ne znači da će određena osoba na bilo kakav način počiniti nasilne radnje. Svaki odgovor na radikalizaciju mora prepoznati ovu različitost. Takođe prepoznamo da efikasno postupanje s nasilnim VEO i s onima za koje se smatra da su izloženi riziku od radikalizacije zahtijeva multiagencijsku suradnju. Presudno je da prijestupnici dobivaju stalnu podršku i da postoji protok informacija između organizacija, uključujući zatvore i službe za uvjetnu kaznu, policiju i organizacije u zajednici.

Da li ste znali?

Nasilni ekstremistički prijestupnici – poseban slučaj? Države članice EU trenutno imaju čitav niz mišljenja i stavova o VEO, kao i pitanja u vezi s radikalizacijom. Neke od njih normaliziraju rizike povezane s VEO (npr. Italija, putem svog pristupa rehabilitaciji, koji nije specijalno namijenjen VEO) i s radikalizacijom, dok ostale tretiraju ove rizike zahtijevajući posebne strukture odnosno procese (npr. Velika Britanija kroz svoj Program o zdravom identitetu koji je specijalno namijenjen VEO).⁵

- *Opći pristupi:* Postoji preklapanje između teorija o suzdržavanju od kriminala i suzdržavanju od terorizma; važno je osigurati stručnu i društvenu podršku po potrebi, zajedno sa specijalnim pristupima.⁶
- *Specijalni pristupi:* Pojedinačne okolnosti mogu dovesti do toga da su za prijestupnike neophodni jedinstveni pristupi. Naprimjer, pojedinci koji su počinili nasilje iz ideoloških motiva doživjeli su traumu nakon učešća u sukobima u inozemstvu, možda su stekli posebne ratne vještine ili izgradili veze s ekstremističkim grupama, pa su im neophodne specijalne intervencije i procesi. Ti specijalni pristupi mogu da obuhvate jedinstvene intervencije zasnovane na psihologiji, odnosno religiji.

Kontekst

Kontekst terorizma drastično se promijenio kada je riječ o zatvorima i uvjetnoj kazni. „Inozemni teroristički borci“⁷ sada imaju najveći udio u hapšenjima i sudskim presudama u Evropi (Tabela 1). Broj hapšenja utrostručio se tokom posljednje tri godine, što vrši dodatni pritisak na zatvore i službe

⁵ Ujedinjene nacije, »Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons.«

⁶ Adam Calverley, Cultures of Desistance: Rehabilitation, Reintegration and Ethnic Minorities (Taylor & Francis, 2012); Stephen Farrall, Understanding Desistance from Crime: Emerging Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation, uredio Adam Calverley (Maidenhead: Open University Press, 2006).

⁷ „Inozemni teroristički borci“ su u Rezoluciji 2178 Savjeta sigurnosti UN definirani kao „državljeni koji putuju ili pokušavaju da otputuju u neku državu (van njihovog teritorija ili države)... u cilju činjenja, planiranja, pripremanja ili učešća u terorističkim činovima, pružanja ili dobijanja terorističke obuke u vezi s oružanim sukobima“. Ovo obuhvaća pojedince koji odlaze iz Evrope u Siriju, Irak, Mali ili Ukrajinu.

za uvjetnu kaznu dok prijestupnici prolaze kroz krivičnopravne sisteme. Prema Europolu, džihadistički terorizam i inozemni borci predstavljaju najveći udio u hapšenjima u EU tokom posljednje tri godine (Tabela 1)⁸.

Ostale vrste terorizma, uključujući etničko nacionalistički i separatistički terorizam, plus ljevičarski i anarhistički terorizam, nalaze se u fazi opadanja. Zabrinutost zbog desničarskog ekstremizma, međutim, raste, jer polarizacija i nativistički društveni i politički diskurs potiču nasilne činove među muslimanima i migrantima preko reakcionarnih pokreta, pojedinaca i malih grupa. Očekuje se da će ove tenzije i dalje rasti u doglednoj budućnosti. Takva složena društvena i politička klima ogleda se u zatvorima i zahtijeva dodatno postupanje s različitim populacijama i tenzijama.

Sada se pod terorističkim prijestupima podrazumijeva čitav niz radnji, od kojih su mnoge nenasilne i stoga predstavljaju ograničen rizik po društvo. „Manji rizici“ obuhvaćaju rizike povezane sa sakupljanjem novca, namjerom da se otputuje ili posjedovanjem materijala koji se smatraju ekstremističkim. Karakteristike počinitelja prijestupa takođe su se promijenile; ta populacija je mlađa, raznovrsnija i uključuje žene. Praktičari izvještavaju da proces radikalizacije može trajati izuzetno kratko, svega dvije sedmice, a da do vrbovanja može doći u zatvoru⁹.

Da li ste znali?

Posebna terminologija? Usklađivanje terminologije je korisno za opisivanje konkretnih procesa i intervencija. Prije svega u multiagencijskom okruženju zajednički jezik može pomoći raznim učesnicima da se međusobno razumiju i surađuju. Takođe treba pažljivo razmotriti stepen u kojem se ovaj jezik koristi u radu sa samim prijestupnicima.

- „Udaljavanje/prekid“ se odnosi na promjenu u ponašanju, kao što je napuštanje neke grupe ili promjena uloge unutar grupe.
- „Deradikalizacija“ se odnosi na kognitivnu promjenu u shvaćanju i pogledima koja pojedinca sprječava da legitimizira nasilje¹⁰.
- U pojedinim slučajevima upotreba termina „deradikalizacija“ može da dovede do neprimjerenog obilježavanja i stigmatizacije, što je štetno.

S nekim VEO koji su osuđeni na kratkotrajne kazne krivičnopravni sistemi imaju ograničen prostor u kojem mogu utjecati na proces promjene. Kako su ovi periodi za intervenciju kratki, kontinuitet prilikom premještanja pojedinca iz zatvora u zajednicu je presudan i mora uključiti multiagencijsku

⁸ Europol, „European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat),“ (Hag: Evropska unija, 2016), str. 18.

⁹ Istraživanja, međutim, nisu dokumentirala nijedan proces vrbovanja. Ujedinjene nacije, ‘Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons’, str. 114. Diskusiju složenosti radikalizacije u zatvorima videti kod Alison Liebling, Helen Arnold i Christina Straub, ‘An Exploration of Staff-Prisoner Relationships at Hmp Whitemoor: 12 Years On’, (Kembridž: Institut za kriminologiju u Kembridžu, Zatvorski istraživački centar, 2011; Alison Liebling i Helen Arnold, ‘Social Relationships between Prisoners in a Maximum Security Prison Violence Faith and the Declining Nature of Trust’, Journal of Criminal Justice 40 (2012).

¹⁰ Videti https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-exit/docs/ran_exit-ex_post_paper_london_15-16032016_en.pdfonline.

suradnju u procjeni potreba osiguravanju podrške. Treba istražiti mehanizme porodične podrške i partnerstvo s trećim sektorom, tj. NVO. Službe za uvjetnu kaznu imat će važnu ulogu u osmišljavanju ovih alternativa za rehabilitaciju u zatvorskom okruženju. Broj inozemnih boraca za koji se očekuje da će doći u kontakt s pravosudnim sistemom takođe postavlja pitanja u vezi s intervencijama prije i tokom samog suđenja¹¹. Države članice trenutno istražuju načine za sprečavanje „štete od pritvora“ i u pojedinim slučajevima stavljaju na raspolaganje alternativne opcije kažnjavanja za manje ozbiljne prijestupe.

Tabela 1:

Godina	2013	2014	2015
Broj pojedinaca uhapšenih u EU zbog prijestupa u vezi s terorizmom	537	774	1077
Broj pojedinaca uhapšenih zbog džihadističkog terorizma	216	395	687
Broj presuda zbog terorističkih prijestupa	258	345	417
Broj oslobađajućih presuda zbog terorističkih prijestupa	78	107	110

Izvor: Europol¹²

Izazov koji predstavljaju VEO i radikalizacija je neravnomjieran u državama članicama EU, ali je jasno da broj VEO naglo raste širom EU kao cjeline, s 258 izrečenih presuda terorističkim prijestupnicima tokom 2013. i 417 tokom 2015 (Tabela 1). Francuska (424), Španija (187), V. Britanija (134) i Belgija (61) zabilježile su najveći broj hapšenja tokom 2015. godine.

U mnogim državama članicama EU (npr. u Belgiji, Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj, Španiji, Švedskoj, V. Britaniji) trenutno su na snazi procedure praćenja za upravljanje rizicima povezanim s prijestupnicima koji nisu osuđeni zbog zločina povezanih s terorizmom, ali postoji rizik da će počiniti nasilne ekstremističke činove ili navesti druge da to urade. Države članice EU ne prijavljuju uvijek podatke o broju pojedinaca koji se prate zbog zabrinutosti da su povezani s nasilnim ekstremizmom, a ti podaci su podložni čestim promjenama. Dostupne cifre pokazuju da se u Engleskoj i Velsu prati 600 pojedinaca, dok je u Italiji pod prismotrom 124 pojedinca u zatvoru. Ove procedure praćenja, iako razumne, pokreću pravna, financijska i etička pitanja; kako adekvatno pratiti rizik ne obilježavajući pojedince kao „ekstremiste“ i ne izazivajući njihovo dalje otuđivanje?

¹¹ Globalni forum za borbu protiv terorizma, 'Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization' (2015).

¹² Europol, 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)'; 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)', (Hag: Evropska unija, 2014); 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)'; 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)'.

Da li ste znali?

Smanjenje rizika putem podrške: zatvori i službe za uvjetnu kaznu imaju dužnost voditi brigu o svojim štićenicima, uključujući i osjetljive štićenike. Onima koji su osuđeni zbog ekstremističkih prijestupa i onima za koje se smatra da su izloženi riziku od radikalizacije podrška je neophodna u kritičnim trenucima. U postupanju s VEO i licima za koje se sumnja da postaju radikalizirana i nasilna ili da utječu na druge promovirajući nasilni ekstremistički mentalni sklop ne bi trebalo pretjerano naglašavati rizik i tako ugroziti ispunjavanje potreba pojedinaca i osiguravanje podrške.

Ključne preporuke

- „Teroristički prijestupi“ i njihovi počinioci su u porastu i ne predstavljaju iste rizike po društvo. Odgovori na njih moraju biti srazmjerni; uprotivnom, postoji opasnost od „štete od pritvora“ kod pojedinaca, odnosno od poticanja procesa radikalizacije zbog nesrazmjernih mjera.
- Sve države članice EU imaju opće programe rehabilitacije, koji su usmjereni na različite tipove prijestupnika. Neophodno je ispitati da li VEO trebaju imati pristup specijalnim programima. Odluke treba donositi na osnovu pojedinačnih rizika i potreba, političkog stava o postupanju prema VEO, srazmjernosti osmišljenih specijalnih programa u odnosu na veličinu ciljane grupe, kao i potencijalnih rizika od stigmatizacije koji bi izazvali više štete nego koristi.
- Multiagencijska suradnja je neophodna za osiguravanje informiranog odlučivanja o intervencijama (dijeljenjem informacija) i kontinuiteta intervencije od zatvora do zajednice. Suradnja mora obuhvatiti predstavnike zatvora, službe za uvjetnu kaznu, policije, organizacije iz zajednice, socijalnih i zdravstvenih službi i porodice.

Zatvorski kontekst

Zdravo zatvorsko okruženje

Istraživanja ukazuju na to da je radikalizacija u zatvorskom okruženju rijetka, ali da zatvorski uvjeti mogu imati značajnu ulogu u povećanju ili smanjenju rizika¹³. Najnovije terorističke napade širom Evrope počinili su pojedinci s krivičnim dosijeom¹⁴. Zatvorsko okruženje obuhvaća fizičko okruženje i vrijednosti, odnose, procedure i politike koje čine svakodnevno funkcioniranje zatvora. Ti faktori oblikuju zatvorsko iskustvo i mogu da pruže prilike za smanjivanje rizika od radikalizacije tokom izdržavanja kazne, kao i rizika od ponovnog prijestupa po povratku u zajednicu.

¹³ Hamm, Hamm, *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat* (New York: New York University Press, 2013).

¹⁴ Simon Cottee, »Reborn into Terrorism: Why Are So Many Isis Recruits Ex-Cons and Converts,« *The Atlantic*, 25 januar 2016.

Centre of Excellence

Prenatranost zatvora, nepostojanje odnosa ili loši odnosi između osoblja i zatvorenika, kao i loše prostorije – uključujući slab pristup korisnim aktivnostima kao što su obrazovanje i rad – mogu negativno utjecati na zatvorenike. Podržavanje „dinamične sigurnosti“¹⁵ jeste holistički pristup zdravom zatvorskom okruženju koji obuhvaća sljedeće dimenzije¹⁶:

Odnosi osoblja i zatvorenika: Zatvorenici se moraju u svakom trenutku tretirati dostojanstveno, s poštovanjem i ljubazno. Dobri odnosi podrazumijevaju vođenje brige o osjetljivim zatvorenicima, kao i pomoć i podršku. Dobri odnosi između osoblja i zatvorenika značajno pridonose sigurnosti i sigurnosti osoblja, zatvorenika i javnosti tako što omogućavaju neometan protok informacija i poboljšavaju njihov kvalitet. Dobri odnosi između VEO i osoblja mogu olakšati izgradnju povjerenja i pomoći u rušenju barijera između „nas“ i „njih“, odnosno u uklanjanju nepovjerenja i sumnjičavosti prema vlastima, koje se često sreće kod ljudi s ekstremističkim mentalnim sklopom. Zbog toga je ulaganje u djelotvornu svakodnevnu interakciju između osoblja i zatvorenika ključni element u postupanju prema VEO.

Blagostanje i lični razvoj: Blagostanje i razvoj prijestupnika moraju predstavljati osnov rehabilitacije u zatvoru. Da bi se to postiglo, moraju se ispuniti osnovne potrebe (pristup pristojnoj hrani, čisti sanitarni objekti, vrijeme provedeno na otvorenom) i osigurati stručna obuka kako bi zatvorenici mogli ostvariti lični razvoj. Pristup obrazovanju, kreativnim vještinama poput umjetnosti i muzike, kao i prostor za obavljanje i razvijanje vjere važni su načini za poticanje ličnog razvoja i smanjivanje nevolja.

Uvjeti i kontakt s porodicom: Zatvorski uvjeti podrazumijevaju objekte za održavanje lične higijene i pristojnog izgleda, čist životni prostor te omogućen pristup i poštivanje kulturnih i vjerskih aspekata kroz procese i objekte. Naprimjer, lični pretres i potraga koju obavljaju psi moraju se izvršiti na način koji poštuje kulturne i vjerske norme. Kontakt s porodicom je ključni oblik podrške zatvorenicima i pridonosi zdravim odnosima poslije njihovog izlaska na slobodu. Česti susreti s porodicom, uređen prostor za posjete koji obuhvaća i dio za djecu, kao i odgovarajuće vrijeme dodijeljeno za uspješne posjete su značajni za kontakt s porodicom. Porodične veze su važne za reintegraciju VEO, jer mogu biti (mada ne u svim slučajevima) pozitivan pokretač rehabilitacije.

Sigurnost i kontrola: Organiziran, kontroliran i efikasan zatvor pruža zatvorenicima strukturu koja ispunjava očekivanja i omogućava im da se sigurno osjećaju. Nedostatak strukture i nedosljedna sigurnost i kontrola mogu negativno utjecati na iskustva zatvorenika, a potrebe za sigurnošću mogu da se ispune i na druge načine, uključujući i grupe (npr. vjerske grupe, grupe slične bandama) koje nude zaštitu. Te grupe mogu da utemelje i učvrste hijerarhiju među zatvorenicima (izvor statusa) i da izazovu sukobe između grupa zatvorenika, što povećava rizike u zatvorima i narušava stav o sigurnosti. Malobrojno ili neiskusno osoblje može negativno utjecati na sigurnost i kontrolu.

¹⁵ Vidjeti https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf online.

¹⁶ Alison Liebling, *Prisons and Their Moral Performance* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

Da li ste znali?

Pravilno usmjeravanje povjerenja potiče sigurnu i povoljnu kulturu odnosa osoblja i zatvorenika: inteligentno usmjereno povjerenje presudno je za sigurnost i kontrolu i potiče izgradnju dobrih odnosa osoblja i zatvorenika. Ono je takođe presudno za rehabilitaciju zatvorenika. Nepovjerenje može narušiti samopouzdanje pojedinaca i negativno utjecati na sposobnost zatvorenika da sebe smatraju pouzdanim osobama spremnim za reintegraciju u društvo. Dobro vođeni zatvori moraju počivati na pametnom povjerenju: pokazuju povjerenje prema pouzdanim zatvorenicima, a onima koji se smatraju nepouzdanim pružaju priliku da izgrade povjerenje. Stroge politike ili politike kažnjavanja kao i loši odnosi između osoblja i zatvorenika mogu narušiti povjerenje, pridonijeti otuđenosti, učvrstiti ekstremističke poglede protiv države, poljuljati napore u cilju rehabilitacije i ugroziti sigurnost.

Profesionalnost: Profesionalno osoblje pravedno i ravnopravno primjenjuje pravila i dodjeljuje privilegije. Osoblje takođe jasno saopštava zatvorska pravila i očekivanja. Mora se primjenjivati profesionalna diskrecija kako bi se osiguralo da se kaznene mjere primjenjuju samo onda kada su iskorištene ostale opcije. Osoblje mora jasno komunicirati sa zatvorenicima kako bi oni shvatili zbog čega su prema njima poduzete određene disciplinske mjere i bili svjesni što moraju promijeniti u svom ponašanju. Profesionalnost podrazumijeva ravnopravan tretman VEO i ostalih prijestupnika. Zatvorenici mogu staviti profesionalnost osoblja na probu. VEO sa snažnim ideološkim uvjerenjima i problemima s poverenjem prema vlastima mogu staviti osoblje na probu tako što će ih neposredno „dehumanizirati“ (npr. nazivati ih psima) ciljajući pri tome na njihove lične poglede i mišljenja. Zatvorsko osoblje mora biti obučeno i imati podršku kako bi moglo lakše da prepozna ovakvo ponašanje i da znati kako da to profesionalno reagirati.

Da li ste znali?

Profesionalnost zahtijeva pravednost (legitimnost): pravednost podrazumijeva pravedne procese i pravedne ishode. Pravedni procesi obuhvaćaju kvalitetne procedure odlučivanja i pravednost u načinu na koji zatvor i služba za uvjetnu kaznu tretiraju ljude. Pravedni ishodi podrazumijevaju da se pojedinačne grupe tretiraju ravnopravno i pošteno.

Favoriziranje ili zapostavljanje jedne grupe može umanjiti legitimnost zatvora. Izdvajanje jedne grupe, naprimjer, muslimanskih ili terorističkih prijestupnika, može naglasiti podjelu na „nas“ i „njih“ (npr. da je „država protiv muslimana“) i narušiti legitimnost zatvora i države, učvršćujući ekstremističku ideologiju.

Važno je uzeti u obzir da različite etničke i vjerske grupe imaju različita iskustva (npr. u odnosu na diskriminaciju, marginalizaciju, islamofobiju ili rasizam), te da se prepoznavanjem ravnopravnosti i različitosti izbjegava podržavanje takvih iskustava i nanošenje štete. Istraživanja pokazuju kako nezdravo zatvorsko okruženje može stvoriti uvjete koji vode ka radikalizaciji i mogu u širem smislu

pridonijeti negativnim ishodima za sve prijestupnike¹⁷, uključujući i povišen nivo nezadovoljstva koji dovodi do samoubistva¹⁸.

Da li ste znali?

„Teški“ zatvorenici i zatvorsko okruženje: problematično ponašanje zatvorenika može biti povezano sa zatvorskim okruženjem. Nepravedan tretman, loše organizirani režimi ili frustracije zbog kontakta s porodicom okolnosti su koje mogu utjecati na ponašanje zatvorenika. Istraživanja pokazuju da teški zatvorenici mogu biti komplicirani u nekim okruženjima, a u nekima nisu¹⁹, što ukazuje da se problematično ponašanje – uključujući i ono povezano s radikalizacijom – sve vrijeme mora promatrati u odnosu na zatvorski režim.

Ključne preporuke

- Zdravo zatvorsko okruženje je primarno sredstvo za sprečavanje radikalizacije. Rizici od radikalizacije smanjeni su u profesionalnom, sigurnom i pravednom zatvoru. Nedostatak ovih elemenata može pojačati ekstremistička uvjerenja i nepovjerenje prema vlastima te da dovede do povećanog organiziranja grupa i do nasilja.
- Svakodnevno ulaganje u odnose osoblja i zatvorenika preko mjera za osnaživanje osoblja, profesionalnost, poštovanje i dinamiku sigurnosti predstavlja osnov za postupanje prema VEO.

Procjena rizika i podrška

Države članice EU trenutno nisu dosljedne u načinu na koji koriste rezultate procene obavještajnih podataka i rizika i u načinu na koji sakupljaju informacije. Pristupi variraju od profesionalnog suda do formalnih alata za procjenu rizika.

Evaluacija i procjena rizika sada imaju dva oblika:

- sakupljanje, praćenje i analiza informacija;
- specijalni alati za procjenu rizika koje se koriste za VEO i za one za koje se sumnja da su izloženi riziku od radikalizacije ili utjecaja na druge.

Države članice se potiču na pridržavanje glavnih principa navedenih na strani 1.

¹⁷ Hamm, *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat*.

¹⁸ Alison Liebling, *Suicides in Prison* (London: Routledge, 2002).

¹⁹ Roy D. King i Kathleen McDermott, »'My Geranium Is Subversive': Some Notes on the Management of Trouble in Prisons,« *British Journal of Sociology* 41, br 4 (1990).

Da li ste znali?

Šta je subverzivno ponašanje? U pokušaju da se spriječe nasilna teroristička djela, više pažnje se poklanja prepoznavanju nenasilnog ekstremističkog ponašanja koje bi moglo prethoditi nasilju bilo u zatvoru ili van njega. Ovo pokreće značajna pitanja za osoblje, čiji je zadatak da prepozna zabrinjavajuće ponašanje. U zatvorskom okruženju takođe je teško primijetiti rizike povezane s radikalizacijom. Često je nejasna linija između „zatvorskog ponašanja“ (otpor, borba za prevlast ili pridruživanje nekoj grupi radi zaštite) i „ekstremističkog ponašanja“ (vršenje nasilja). Strukturirane individualne procjene i obučeno osoblje mogu pomoći u tačnijoj procjeni rizika, motivacije i potreba zatvorenika.

Sada su u nekoliko država članica EU (npr. Belgiji, Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj, Španiji, Švedskoj, Velikoj Britaniji) na snazi procedure za otkrivanje radikalizacije. Te procedure obuhvaćaju sakupljanje obavještajnih podataka i izvještavanje²⁰. Obavještajni rad je presudan za bezbjedno funkcioniranje zatvora, ali je praćenje ekstremizma podložno lažnim pozitivnim rezultatima. Stoga preporučujemo četiri kategorije koje će pomoći u odlučivanju u vezi sa sakupljanjem podataka:

1. ako se podaci koriste za donošenje informiranih odluka, uključujući smještanje zatvorenika u specijalne jedinice, oni se moraju koristiti u skladu sa zakonskim okvirom i ljudskim pravima;
2. obavještajni sistemi za „ciljnu grupu“ moraju biti višeslojni: moraju prepoznati stepene ili nivoe rizika ili opasnosti (npr. u vezi sa sposobnošću, namjerom i uključenošću) i moraju naznačiti da li se ova opasnost odnosi na samog prijestupnika, zatvorsko osoblje, ostale zatvorenike ili na javnost;
3. podaci se moraju koristiti na dinamičan način, omogućavajući smanjivanje rizika kod pojedinaca i odbacivanje podataka koji su nevažeci ili zastarjeli;
4. podaci se moraju kontekstualizirati: pojedinci koji izazivaju zabrinutost i obavještajni podaci o radikalizaciji moraju kontekstualizirati informacije i ugraditi ih u ostale izvore informacija. Ovo kontekstualizirano shvaćanje mora obuhvatiti sljedeće:
 - priče ljudi koji lično ili blisko poznaju prijestupnika mogu osigurati kontekst i razumijevanje prijestupnika, naprimjer, svećenik ili zatvorski službenik;
 - aktuarski podaci: podaci po pojedincu i prijestupu;
 - dinamični faktori: zaposlenje, mjesto stanovanja, mentalno zdravlje, podrška porodice itd.; promjene ovih faktora mogu posebno izazvati povećan rizik, dok ublažene okolnosti mogu da smanje rizik;
 - klinički faktori: profesionalni sud i iskustvo, korištenje ličnog i profesionalnog iskustva u procjeni informacija sakupljenih tokom razgovora i čitanja dosijea;
 - informacije od partnera u multiagencijskom okviru, naprimjer od socijalnih radnika, policajaca i obavještajnih službi, o pojedincu.

²⁰ Globalni forum za borbu protiv terorizma, 'Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization'.

Pojedine države članice (npr. Švedska) imaju specijalnu zatvorsku obavještajnu organizaciju. Prigovor koji često ulažu upravnici zatvora odnosi se na nedostatak dijeljenja informacija između zatvora i obavještajnih službi. Specijalna zatvorska obavještajna organizacija može osigurati protokole dijeljenja informacija koji olakšavaju općim obavještajnim službama da obavijeste zatvore o prijestupnicima koji su možda ušli u proces radikalizacije.

Da li ste znali?

Radikalizacija i religiozno ponašanje: za ekstremizam inspiriran vjerom veoma je važno ne pomiješati ljude koji su možda (ponovo) pronašli svoju vjeru s ljudima koji su razvili radikalne poglede. Većina ljudi koji se preobrate ili vrate npr. u islam, tokom zatvorske kazne to rade iz individualnih i mirnih razloga ili da bi se povezali s nekom grupom zatvorenika. Predrasude o vezama između religije i ekstremizma su veoma jake i mogu ometati preciznu procjenu rizika. Obučavanje osoblja o različitosti i svijesti pomaže da se ova dva pojma ne pomiješaju.

Trenutno se u pojedinim zemljama članicama koristi nekoliko zvaničnih alata za procjenu onih rizika za koje se vjeruje da su povezani s ljudima osumnjičenim ili osuđenim zbog nasilnog ekstremizma²¹. Međutim, procjena rizika u vezi s radikalizacijom trenutno je još u povoju. Precizna procjena mora uzeti u obzir niz motiva i okolnosti koji pridonose radikalizaciji, a koji će se razlikovati među prijestupnicima, a mogu obuhvatiti egzistencijalne potrebe za pripadnošću, ideološka uvjerenja, financijske poticaje ili slavljenje nasilja²². Pošto su usredotočene na nasilni ekstremizam, ove procjene rizika su smišljene da se provedu zajedno s općim procjenama rizika i ostalim instrumentima koji se koriste za procjenu sveobuhvatnih rizika i potreba prijestupnika.

Procene imaju ograničenu vrijednost ukoliko se ne obavljaju često. One se moraju tretirati kao stalna aktivnost usklađena s profesionalnim sudom. Alati za procjenu rizika mogu se koristiti iz više razloga, uključujući procjenjivanje potreba prijestupnika i davanje informacija o odgovarajućem zatvorskom smještaju, programima i podršci.

²¹ One obuhvaćaju Vera 2 instrument, REM (Procjenu rizika od ekstremizma radi upravljanja) i ERG22+ (Smjernice za rizike od ekstremizma). Vidi D. Elaine Pressman i John Flockton, 'Violent Extremist Risk Assessment: Issues and Applications of Teh Vera-2 in High-Security Correctional Setting', u *Zatvori, terorizam i ekstremizam: Kriična pitanja u upravljanju radikalizacije i reformi*, urednik Andrew Slike (London: Routledge, 2014). Poseta RAN P&P Kaznenom zavodu Vught 26. novembra 2015. Monica Lloyd i Chris Dean, 'The Development of Structured Guidelines for Assessing Risk in Extremist Offenders', *Journal of Threat Assessment and Management* 2, br. 1 (2015).

²² Ujedinjene nacije, 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', str. 42.

Da li ste znali?

Radikalizirajući utjecaji: određivanje da li netko pokušava utjecati na druge da bi usvojili nasilno ekstremističko ponašanje predstavlja glavni izazov u današnjem kontekstu razloga za zabrinutost. Utjecanje na druge pretpostavlja namjeru da se neka osoba navede na nasilje i da je ta osoba spremna prihvatiti nasilni stav i ponašanje. Praksa upravljanja rizicima mora voditi računa o razdvajanju rizika od pojedinaca koji navode druge na usvajanje ekstremističkih stavova od ostalih oblika društvenih interakcija. Grupe istomišljenika u zatvorima mogu pružaju šansu za prosocijalno mentorstvo. Praksa upravljanja rizikom mora također voditi računa o osjetljivim pojedincima koji su možda izloženi maltretiranju i nagovaranju.

Alate procjene rizika ne bi trebalo koristiti kao prediktivne alate za mjerenje opasnosti ili ponašanja pojedinca u budućnosti. Upotreba ovih alata mogla bi imati nekoliko štetnih utjecaja, uključujući obilježavanje pojedinaca kao „ekstremista“, što dovodi do otuđenosti i možda do umanjene legitimnosti (pravednosti) zatvora²³. Zbog toga je ključno temeljno i stalno procjenjivati svakog pojedinca, obrađujući pažnju na njihove lične i društvene okolnosti i okruženje²⁴. Ne treba naglašavati procjenu i otkrivanje rizika i na taj način uskratiti podršku prijestupnicima, već im treba obezbjediti sigurnost, lični razvoj i prilike za kontakt s porodicom.

Da bi se prepoznale pozitivne i negativne promjene, važno je da se procjena ponavlja u redovnim intervalima ili u vrijeme kada nastupi promjena. Ovo je presudno za dokumentiranje i shvaćanje smanjenja nivoa rizika koji određeni prijestupnik pokazuje tokom procesa udaljavanja od ekstremizma, kao i za transparentno odlučivanje u vezi s, naprimjer, programima i zatvorskim smještajem.

Da li ste znali?

Karizmatične vođe: nivo društvenog prestiža koji uživaju zatvorenici može se odrediti na osnovu nekoliko faktora. Istraživanja pokazuju da zatvorenički status nastaje iz onoga što oni donesu u zatvor (hijerarhije u kriminalu) i što se smatra vrijednim u zatvorskom kontekstu u cilju smanjivanja nevolja povezanih sa zatvorskom kaznom (npr. društvene veze). Vodstvo među zatvorenicima mora se shvatiti u okviru šireg društvenog, materijalnog i moralnog zatvorskog okruženja. Najnovija istraživanja našla su dokaze o hijerarhijama među zatvorenicima, koje se javljaju u napetom zatvorskom okruženju s lošim odnosima između osoblja i zatvorenika, pri čemu vođa uvodi ravnotežu, stabilnost i red u zatvorsko krilo²⁵.

²³ Alison Liebling i Ryan J. Williams, 'The New Subversive Geranium: Some Notes on the Management of Additional Troubles in Maximum Security Prisons', *British Journal of Sociology* (u štampi).

²⁴ Ujedinjene nacije, 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', str. 42.

²⁵ Alison Liebling et al., 'Locating Trust in a Climate of Fear: Religion, Moral Status, Prisoner Leadership, and Risk in Maximum Security Prisons — Key Findings from an Innovative Study', (Zatvorski istraživački centar, Institut za kriminologiju: Univerzitet u Cambridgeu, 2015).

Ključne preporuke

- Alati za praćenje i dijeljenje obavještajnih podataka u vezi s radikalizacijom i vrbovanjem neophodni su za procjenu stepena rizika i opasnosti kod VEO (po njih same, po ostale prijestupnike, osoblje i javnost); ovakva organizacija unutar zatvorskog sistema može potaknuti suradnju s policijom i općim obavještajnim službama.
- Alati za specijalnu procjenu rizika neophodni su kod nasilnih ekstremista; informacije treba sakupljati iz višestrukih izvora, a mora se voditi računa o smanjenju predrasuda kod procjenitelja;
- Alati za specijalnu procjenu rizika moraju upotpuniti ostale alate za procjenu rizika, potrebe i pristupe;
- Procjene rizika moraju se obavljati redovno da bi promjene u nivou rizika bile jasne; procjene moraju uzeti u obzir lične i društvene okolnosti i okruženje prijestupnika;
- Protokoli za procjenu rizika moraju odgovarati složenosti/veličini procesa/populacije, nivoima sredstava i sposobnostima osoblja u datoj državi članici;
- Kada je riječ o rehabilitaciji, procjena rizika mora obuhvatiti procjenu potreba – kako općih, tako i onih koje se konkretno odnose na ekstremistički mentalni sklop (npr. češći kontakt s porodicom, razvoj vjerskog uvjerenja, češći kontakt s ostalim zatvorenicima ili osobljem koji mogu pozitivno utjecati na VEO).

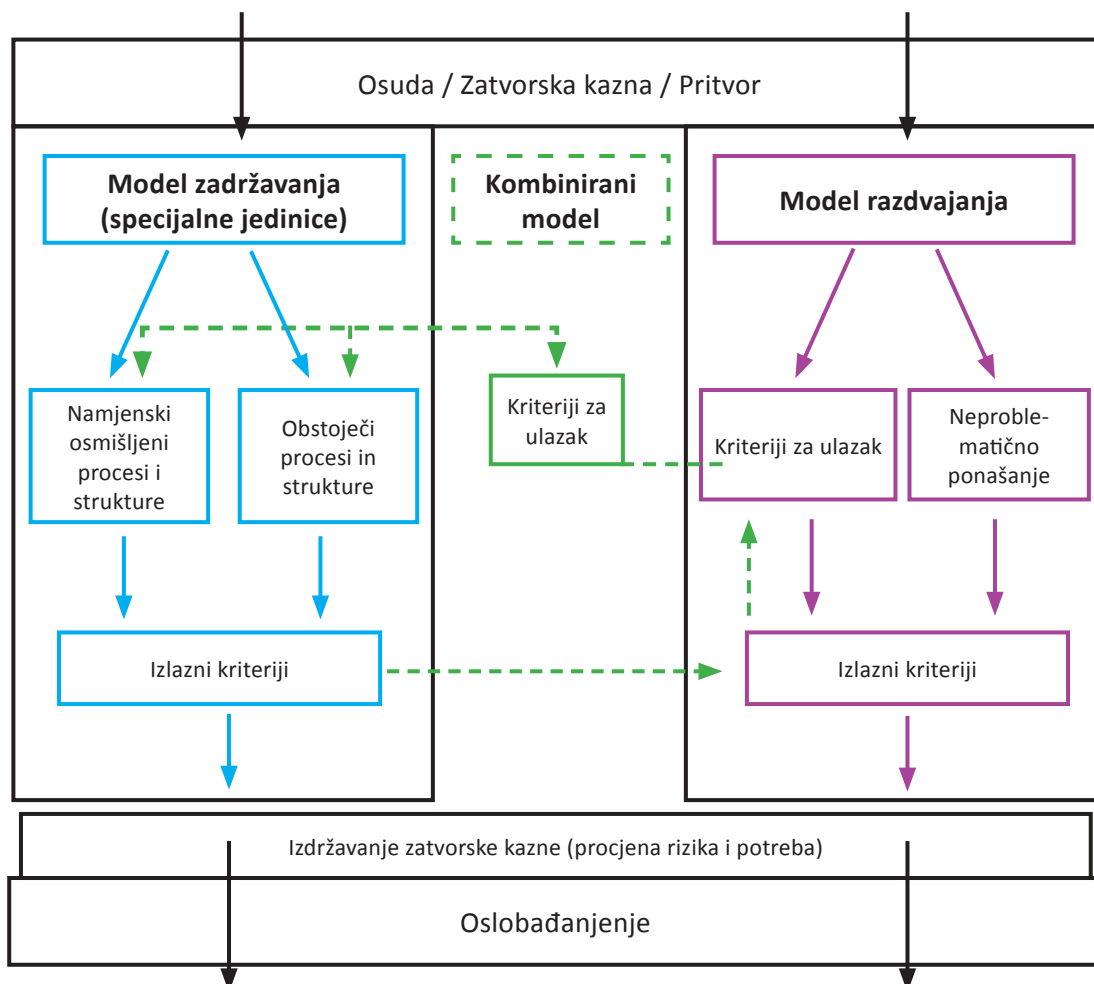
Izbor zatvorskog režima: koncentracija, razdvajanje ili kombinacija režima

Države članice EU trenutno koriste jedan od tri tipa režima za tretiranje VEO i pojedinaca za koje se smatra da su izloženi riziku od radikalizacije ili od utjecanja na druge²⁶. VEO nisu uvijek u maksimalno osiguranim zatvorima (neke države uopće nemaju takve zatvore), dok pojedine države članice imaju specijalne zatvore za VEO koji su optuženi ili osuđeni zbog terorističkih zločina (npr. Belgija, Francuska, Italija, Nizozemska, Španija). Politika i praksa se u ovoj oblasti brzo mijenjaju, pri čemu države istražuju izbor raznih režima (Engleska i Vels, naprimjer, razmišljaju o prelasku s modela razdvajanja na specijalne jedinice, dok je Francuska 2016. eksperimentirala sa specijalnim jedinicama). Ovo poglavlje istražuje razlike između zatvorskih režima poslije koncentracije, razdvajanja ili kombiniranog modela kao i izazove i koristi svakog modela ponaosob.

Model zadržavanja: VEO i lica kod kojih se sumnja u radikalizaciju smještaju se u zasebne jedinice – ponekad te manje jedinice prate sličan režim, ponekad imaju jedinstven režim koji pomaže osoblju da upravlja posebnim rizicima i ponašanjem (vidi razmotrene stavke za specijalne jedinice). Modeli zadržavanja mogu „koncentrirati“ VEO i osumnjičene zajedno ili mogu poslužiti kao specijalne jedinice za različite tipove pojedinaca s problematičnim ponašanjem (to jest, ne samo VEO). Model zadržavanja je, prije svega, prilika da VEO uđu u zatvorski sistem, ali je takođe opcija za pojedince koji nisu osuđeni zbog nasilnog ekstremizma ako je njihovo ponašanje povezano s radikalizacijom (vidi „ulazne kriterije“ na str. 13).

²⁶ Roy D. King i Sandra L. Resodihardjo, 'To Max or Not to Max', *Punishment & Society* 12, br. 1 (2010).

Slika 1. Dijagram donošenja odluka za tri modela zatvora za VEO i radikalizirane prijestupnike

Da li ste znali?

„Ulazni kriteriji“ za specijalne jedinice: kriteriji koji se moraju ispuniti da bi se dobio smještaj u specijalnim jedinicama. Kriteriji također moraju razmotriti sljedeće: osnov za donošenje odluka o premještanju pojedinca u specijalnu jedinicu; tačne kriterije koji se primjenjuju; načine kojima je slično problematično ponašanje povezano s radikalizacijom ili se razlikuje od ostalih vidova problematičnog ponašanja u zatvorskom okruženju; transparentnost odluka; da li su odluke problematične u pogledu zakona; i da li odluke poštuju ljudska prava.

Prednosti: zadržavanje omogućava strogo praćenje ponašanja i interakcija. Kroz obuku osoblje se može da visoko specijalizirati za rad s ovom populacijom i koncentrirati intervencije na njihove potrebe. VEO se razdvajaju od opće populacije i time se izbjegavaju promjene u hijerarhiji moći i sprječavaju VEO da vrše bilo kakav utjecaj u vezi s nasilnim ekstremizmom. Model zadržavanja

takođe osigurava da VEO i oni za koje se smatra da predstavljaju rizik radikalizacije po ostale ne vrbuju niti direktno utječu na ostale u općoj populaciji. Osim toga za javnost je ovo veoma „vidljiv“ način na koji se postupa s VEO.

Nedostaci: držanje VEO u istim jedinicama može učvrstiti društvene veze i dovesti do negativne atmosfere između zatvorenika i osoblja, što potkopava napore osoblja da izgrade odnose i povjerenje. Ovakva društvena dinamika može dodatno učvrstiti mentalni sklop podjela na „nas“ i „njih“ i podržati stavove da je država protiv pojedinaca. Grupiranje prema sličnim vjerskim ili etničkim grupama takođe može učvrstiti poglede koji postoje unutar zatvora i uopćeno unutar društva o nepravdom tretmanu određenih vjerskih ili etničkih grupa, čime se onda legitimira nezadovoljstvo. Jedinice mogu biti izvor stigmatizacije i statusa (vidi „Specijalne jedinice“ ispod) tako što potkopavaju njihove ciljeve narušavanjem predstave prijestupnika o sebi ili čineći ove jedinice poželjnim za smještaj; u oba slučaja je u pitanju potkopavanje rehabilitacionih napora. Ovaj pristup tretira sve ekstremističke prijestupnike kao ravnopravne prema stepenu i ozbiljnosti rizika, usprkos nizu aktivnosti koje su obuhvaćene poglavljem „Nasilni ekstremistički prijestupi“, uključujući i one povezane sa sakupljanjem sredstava, putovanjem i nasiljem. Troškovi specijalno izgrađenih objekata i režima su visoki, a ne postoji dovoljno istraživanja da bi se odredilo kako ove jedinice funkcioniraju. Iskustva (rana) sa specijalnim jedinicama, naprimjer u Nizozemskoj i Francuskoj, ukazuju na teškoću u pronalaženju kvalitetnog osoblja. Kada se dogode incidenti (npr. kada je neko od osoblja povrijeđen), radna mesta u specijalnim krilima postaju manje privlačna. Kako se obim terorističkih prijestupa povećava, tako se povećava i različitost rizika i potreba prijestupnika (muškarci/žene, različiti prijestupi, različita ideološka prošlost) u okviru specijalnog krila. Pokazalo se da je teško održavati jedinstven sigurnosni režim koji funkcionira usprkos ovim teškoćama.

Da li ste znali?

Izazov „specijalnih jedinica“: lociranje VEO i osoba za koje se smatra da su povezane s rizikom od radikalizacije ostalih u specijalnim jedinicama pokreće pitanja o stigmatizaciji i statusu. Specijalne jedinice nose sa sobom rizik pripisivanja rizika ovim pojedincima, što ometa njihove šanse za rehabilitaciju. One takođe mogu da pridonesu povezivanju zatvorenika unutar grupe potkopavajući na taj način rehabilitacione napore. Specijalne jedinice mogu poslužiti kao izvor statusa, jer slanje u specijalnu jedinicu razdvaja zatvorenika od ostalih i može se smatrati pokazateljem prestiža. Slučaj kada se koriste specijalne jedinice umjesto postojećih procesa i struktura za tretiranje problematičnog ponašanja mora biti jasno definiran u svakom kontekstu.

Model razdvajanja: VEO i osobe kod kojih postoji sumnja u radikalizaciju smješteni su zajedno s općom zatvorskom populacijom i potpadaju pod isti opći režim. Prema ovom pristupu ulaže se napor da se VEO normaliziraju u općoj populaciji – iako se sigurnosni režimi mogu razlikovati za ove prijestupnike.

Problematicnim ponašanjem kod VEO i običnih zatvorenika čije se ponašanje povezuje s radikalizacijom može se upravljati pomoću postojećih procedura. Problematicni zatvorenici mogu dobiti smještaj u specijalnim jedinicama u skladu sa zatvorskim procedurama.

Prednosti: pošto su zatvorenici smješteni zajedno s općom populacijom, nisu izloženi istim izvorima stigmatizacije ili marginalizacije koji proističu iz boravka u specijalnim jedinicama. Slično tome ne javljaju se pitanja u vezi sa statusom, koja se povezuju s boravkom u specijalnim jedinicama. VEO nekada imaju priliku da promijene svoje stavove i ponašanje kroz interakciju s općom zatvorskom populacijom. Financijski troškovi ovog pristupa vjerojatno su niži u usporedbi sa specijalnim jedinicama.

Nedostaci: ne angažira se specijalizirano osoblje, a opće osoblje možda nije obučeno da u potpunosti razumije populaciju ili pokazatelje rizika. Rizici povezani s ekstremizmom se teže prepoznaju među običnim zatvorenicima, jer su ti rizici dio složene društvene dinamike i mnogobrojnih rizika za red i kontrolu. Takođe postoji zabrinutost da bi smještanje VEO zajedno s općom populacijom moglo povećati potencijalnu radikalizaciju među ostalim zatvorenicima i omogućiti međusobno povezivanje različitih kriminalnih kultura.

Da li ste znali?

„Izlazni kriteriji“ za specijalne jedinice: moraju postojati jasni kriterii za premještanje ljudi iz specijalnih jedinica. Glavne stavke uzete u razmatranje obuhvaćaju: Ako se specijalne jedinice koriste za problematične zatvorenike i VEO, na osnovu čega bi prijestupnici trebalo da budu premješteni iz ovih jedinica? Da li su definirani „izlazni kriteriji“ ili se specijalne jedinice koriste tokom čitave zatvorske kazne ovih prijestupnika? Zatvorenicima bi trebalo pružiti šansu da izmjene svoje ponašanje i da te promjene budu prepoznate.

Kombinirani model: Osobe osumnjičene ili optužene zbog nasilnog ekstremizma stavljaju se u poseban ili običan režim, u zavisnosti od procjene rizika i od ponašanja datog zatvorenika.

Prednosti: Kombinirani model pruža fleksibilnost i prilagodljivost rizicima i potrebama pojedinaca.

Nedostaci: Kriteriji i alati za procjenu rizika u određivanju odgovarajućeg smještaja su neprecizni (vidi „Procjena rizika i podrška“). Kombinirani model je skup, jer su neophodni obučavanje osoblja i specijalni resursi.

Tabela 2. Rezime potencijalnih prednosti i nedostataka prilikom izbora režima

Izbor režima	Potencijalne prednosti	Potencijalni nedostaci
Zadržavanje	<ul style="list-style-type: none"> – Strogo praćenje – Ograničen utjecaj na opću populaciju – Fokusrane intervencije – Specijalizirano osoblje – Uvjeravanje u javnu sigurnost 	<ul style="list-style-type: none"> – Nove i snažnije veze među zatvorenicima – Smanjeno povjerenje između osoblja i zatvorenika – Ukorijenjeni opozicioni način razmišljanja – Pojačana percepcija nepravde – Utjecaj obilježavanja, stigmatizacija – Status povezan s boravkom u specijalnoj jedinici – Smatra se da svi VEO predstavljaju podjednak rizik – Teškoće u pronalaženju osoblja
Razdvajanje	<ul style="list-style-type: none"> – Manja stigmatizacija i marginalizacija – Ne utvrđuje se status zbog boravka u specijalnoj jedinici – Prilike za pozitivan utjecaj ostalih 	<ul style="list-style-type: none"> – Generalistički kadar, troškovi obuke – Teško je garantirati kvalitet obavještajnog rada – Izazovi u vezi s poznavanjem zatvorenika i dinamike sigurnosti – VEO mogu da izvrše utjecaj na ostale – VEO mogu potpasti pod utjecaj kriminalnih bandi
Kombiniranje	<ul style="list-style-type: none"> – Specijalno osmišljen odgovor na pojedinačne potrebe/rizike 	<ul style="list-style-type: none"> – Kriterii selekcije/procjena rizika su neprecizni

Ključne preporuke

- Izbor zatvorskog režima mora biti usmjeren na normalizaciju VEO i istovremeno smanjivanje rizika za same VEO, ostale zatvorenike, osoblje i opću javnost.
- Prednosti i nedostaci različitih modela zatvorskih režima koji su na raspolaganju za upravljanje rizicima od radikalizacije moraju se pažljivo razmotriti i odmjeriti u odnosu na pojedinačne potrebe prijestupnika. Za zatvorenike koji pokazuju zabrinjavajuće ponašanje povezano s radikalizacijom možda će biti neophodne specijalne jedinice, ali se njihovo korištenje mora rukovoditi prema jasnim kriterijima za ulazak i izlazak, a moraju se pridržavati zakonskih okvira date države.
- Razlikovanje unutar specijalnih jedinica važno je za prilagođavanje napora u pogledu sigurnosti i rehabilitacije različitim stepenima rizika i potrebama u vezi s ozbiljnošću prijestupa, polom zatvorenika i ideološkom pozadinom.
- Bez obzira na izbor režima, zatvori moraju biti opremljeni sredstvima za procjenu najpogodnijeg smještaja za zatvorenike te da imaju osiguranu odgovarajuću obuku za osoblje (generalističko ili specijalno).

Intervencije u cilju rehabilitacije

Upotreba postojećih struktura i procesa u planovima za pojedinačne zatvorske kazne: U zatvorima postoji veoma malih broj intervencija u cilju rehabilitacije specijalno za VEO i za one za koje se sumnja da su radikalizirani. Problemi u vezi s radikalizacijom obično se tretiraju kroz postojeće strukture i procese, a oni su individualizirani za svakog prijestupnika u okviru njegovog plana zatvorske kazne²⁷. Njihovom ponašanju se pristupa preko psiholoških intervencija, aktivnosti svećenika, obrazovanja i zaposlenja, kao i dobrih odnosa između osoblja i zatvorenika. Zauzimanje širokog i holističkog pristupa prepoznaje da je udaljavanje od nasilnog ekstremizma višeslojno i često jedinstveno putovanje. Stručno osposobljavanje tokom izdržavanja zatvorske kazne je značajno za pripremanje prijestupnika za oslobađanje i udaljavanje od prethodnih stavova. Prijestupnici s kraćim zatvorskim kaznama imaju manje prilika za intervencije u zatvoru.

Specijalne psihološke intervencije: Postoji svega nekoliko primjera specijalnih intervencija koje su direktno namijenjene VEO²⁸. Malobrojni primjeri su psihološki motivirane intervencije koje se provode jedan na jedan ili u maloj grupi. Potreba za (specijalnim) intervencijama zavisi od posebnih okolnosti svakog pojedinca. Iskustvo ukazuje na to da bi pojedinačne intervencije mogle biti teže za financiranje. Tokom intervencije u grupi učesnici su često manje „iskreni“, naročito u vezi sa svojom situacijom i pogledima. Takođe se moraju uzeti u obzir potencijalni prekidi dinamike grupe (npr. karizmatične radikalne „vođe“ koje izazivaju stručnog radnika).

Vjerska nastava i podrška svećenika: Usluge svećenika mogu pomoći u vjerskom obrazovanju i podršci. Svećenici ne provode samo vjersku nastavu već u slučaju nasilne islamističke ideologije mogu isto tako osporiti određene poglede i pritvorenicima pružiti priliku da razmisle o tim pitanjima na drugačiji način. Međutim, mogućnosti za učešće u vjerskim aktivnostima variraju u državama članicama EU u zavisnosti od resursa, demografije svakog zatvora i stava te države o religiji. Specijalne teološke intervencije, uključujući sesije s dijalogom, koje su uobičajene u zemljama s većinskim muslimanskim stanovništvom, rijetke su u državama članicama EU. Briga i usmjeravanje se povremeno preklapaju s deradikalizacijom i preventivnim ciljevima, naprimjer, kada se pružaju alternativne teološke perspektive, ali sigurnost ne bi smjela biti svećenikov primarni fokus. Ako su svećenici uključeni u napore udaljavanja/deradikalizacije, trebalo bi da budu iskusni i obučeni za takav rad. Činjenica da posjeduju vjersko obrazovanje nije dovoljna za specijalne intervencije sa VEO.

²⁷ Ujedinjene nacije, 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', str. 42.

²⁸ Christopher Dean, 'The Healthy Identity Intervention: The UK's Development of a Psychologically Informed Intervention to Address Extremist Offending', u *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, Slike (London: Routledge, 2014).

Da li ste znali?

Religija u zatvoru i u državi²⁹: postojanje specijalnih odjeljenja sa svećenicima za VEO i pojedince koji su potencijalno povezani s radikalizacijom u državama članicama EU. Francuska, naprimjer, ne priznaje zvanično muslimanske svećenike u okviru zatvorskog sistema, dok u Engleskoj i Velsu država zvanično zapošljava svećenike i sve više ih uključuje u procjenu rizika³⁰, iako je ovo praćeno kontroverzom, jer može poljuljati povjerenje kod zatvorenika³¹. Važno je da svećenici uživaju poštovanje zatvorenika i da je njihova uloga jasno razdvojena od sigurnosti da bi mogli da zadrže povjerenje zatvorenika i da im osiguraju kako pastoralnu, tako i duhovnu pažnju i usmjeravanje.

Društvena podrška: Pružanje prilika prijateljima za održavanje čvrstih veza s mrežom porodice i prijatelja ključno je da se premosti prelazak iz zatvora do izlaska na slobodu. Istraživanja o prekidu s prošlošću među kriminalcima uopće, a posebno među VEO u vezi s deradikalizacijom i uzdržavanjem, potkrepljuju značenje društvenih veza u ovim procesima. Intervencije kao što su mentorski projekti takođe se mogu upotrijebiti za pružanje društvene podrške i pomoć u odnosima zasnovanim na povjerenju, naprimjer, s osobljem, članovima zajednice i stručnjacima iz NVO. Važno je procijeniti da li su porodični i društveni krug partneri u procesu udaljavanja ili ,upravo obrnuto, potiču ekstremistički način razmišljanja. Ako je ovo drugo tačno, društvenu podršku treba osigurati drugim kanalima (u skladu sa zakonom i propisima o ljudskim pravima).

Ključne preporuke

- Rehabilitacione intervencije trebalo bi podržati procjenama rizika i potreba, dok planovi o zatvorskoj kazni za VEO moraju uključiti specijalno prilagođene planove intervencije. Oni se mogu zasnivati na postojećim strukturama, ukoliko su usvojene, ali isto tako mogu uključivati i specijalne intervencije.
- Psihološke intervencije mogu se obavljati jedan na jedan ili u grupi. Iako su skuplje, intervencije jedan na jedan morale bi imati prioritet u odnosu na intervencije u grupi zbog potencijalnog negativnog utjecaja ovog drugog tipa na dinamiku grupe.
- Pružanje vjerske i duhovne podrške je ključno i može djelovati tako da udalji VEO koji gaje vjerski motivirane ideologije. Međutim, ako su svećenici namjerno uključeni u napore udaljavanja/deradikalizacije, trebalo bi da budu iskusni i obučeni u toj oblasti. Treba uzeti u obzir njihovu kredibilnost i legitimitet u očima prijestupnika i šire zajednice.
- Društvena podrška je važna za prekid s prošlošću i za konačno oslobađanje. Rad s porodicom i prijateljima kao partnerima u procesu prekida s prošlošću djelotvoran je ako društveni krug na početku nije bio faktor u procesu radikalizacije. Ostali kanali društvene podrške (npr. mentorski programi ili uključivanje zajednice) takođe se moraju uzeti u obzir.

²⁹ Ryan J. Williams i Alison Liebling, 'Faith Provision, Institutional Power and Meaning among Muslim Prisoners in Two English High Security Prisons', u *Religion in Prison*, urednik Kent Kerley (Praeger, u procesu štampanja).

³⁰ James Beckford, Daniele Joy i Farhad Khosrokhavar, *Muslims in Prison: Challenges and Change in Britain and France* (Basingstoke, Engleska i New York: Palgrave MacMillan, 2005).

³¹ Sophie Gilliat-Ray, Stephen Pattison i Mansur Ali, *Understanding Muslim Chaplaincy* (Sari, V. Britanija: Ashgate, 2013).

Obuka osoblja i podrška

Kako evropsko društvo uopće postaje sve raznovrsnije i složenije, isto se dešava i u zatvorskim društvima. Osjetljivost i razumijevanje kulturnih i vjerskih normi, vrijednosti i izražavanja postaju sve važniji za dobre odnose između osoblja i prijestupnika. Nije neophodno da svi članovi osoblja budu stručnjaci za konkretne ideologije ili religije. Međutim, neophodno je da službenici zaduženi za korektivne mjere imaju prethodno znanje o vjerskoj i kulturnoj pozadini ljudi s kojima rade. Predrasude, neizvjesnost i strah od prijestupnika mogu dovesti do suviše čestog prijavljivanja i negativnih interakcija sa zatvorenicima te pridonijeti marginalizaciji i stvaranju atmosfere uzajamne sumnje i nepovjerenja.

Opća obuka: Određeni nivo profesionalnosti osoblja neophodan je da bi obuka o konkretnoj temi radikalizacije bila efikasna. Specijaliziranija obuka kompletnog zatvorskog osoblja na prvoj liniji i službenika za uvjetnu kaznu mora uključiti razumijevanje okolnosti koje mogu dovesti do nasilnog ekstremizma (vidi „Procjena rizika i podrška“, str. 9). Kompletno zatvorsko osoblje na prvoj liniji mora se obučavati da bi shvatilo procese radikalizacije. Ističemo da ovaj pristup ne treba tražiti „znakove“ radikalizacije, jer su oni često podložni lažno pozitivnim rezultatima i nesporazumima. Umjesto toga neophodno je poznavanje pojedinačnog prijestupnika i razumijevanje uloge nesigurnog zatvorskog okruženja (vidi „Zdravo zatvorsko okruženje“, str. 6), uključujući nedostatak izvora podrške i načina za ostvarivanje ličnog razvoja i nade. Osoblje mora obratiti pažnju na neprijateljstvo između osoblja i zatvorenika, kao i između samih zatvorenika, a u radu s VEO i ostalima u opasnosti od radikalizacije mora pokazivati poštovanje, pravednost i empatiju.

Specijalna obuka: Osoblju koje direktno radi s osuđenim teroristima potrebne su posebne vještine, pri čemu neće biti pogodni svi članovi osoblja. Obuka će obično pokriti niz profesionalnih praksi, uključujući: razumijevanje puteva koji vode ka nasilnom ekstremizmu, prepoznavanje upozoravajućih znakova radikalizacije i karakteristika pozitivnih režima, obavljanje procjene obavještajnih podataka, poštivanje etičkih standarda, interpersonalne vještine, upravljanje stresom i vjerska i kulturna različitost³².

Specijalno osoblje obično se može podijeliti u dvije kategorije: redovni službenici koji rade u specijalnom krilu ili jedinici (npr. krilu za teroriste) i oni koji prikupljaju informacije od ostalih stručnjaka (to mogu biti socijalni radnici, psiholozi itd.). Ovo specijalno osoblje obavlja će procjene i voditi intervencije/programe. Specijalnom osoblju je neophodna podrška, jer su često uključeni u borbu za „moralno visok nivo“ i moraju izgraditi povjerenje s prijestupnicima.

Razuman pristup bio bi da se osigura obuka o općoj svijesti svim zaposlenima, a specijalna obuka osoblju koje direktno radi s teroristima u zatvoru. Članove osoblja trebalo bi podržati u upravljanju vlastitom anksioznošću i u samouvjerenosti u vlastite odluke, što će se zasnivati na rezultatima dobivenim iz alata procjene i na njihovim profesionalnim uvidima. Trebalo bi usvojiti strukturu podrške koja uključuje kolege, psihologe i upravu zatvora. Na nacionalnom nivou treba formirati jedinicu za obuku i podršku koja će ažurirati i distribuirati materijal za obuku i pružati podršku

³² Ujedinjene nacije, 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', str. 30.

zatvorskom osoblju i upravnicima. Jedinica za obuku i podršku na nacionalnom nivou takođe treba da bude povezana s ostalim državama članicama da bi podijelila najbolje praktične modele i materijale za obuku.

Ključne preporuke

- Obuka osoblja mora obuhvatiti temu različitosti da bi se poboljšalo razumijevanje zatvorenika iz različitih kulturnih i vjerskih sredina i omogućilo osoblju da shvati koje vrsta ponašanja i prakse su potencijalno povezani s radikalizacijom, a koje nisu.
- Osoblje treba obučavati da shvati radikalizaciju, kao i pojedinačne i društvene razloge i okruženje za ponašanje konkretnog zatvorenika. „Znakove“ radikalizacije trebalo bi tražiti u širem kontekstu prepoznavanja slabih tački zatvorenika i njihove potrebe za podrškom. Osoblje mora shvatiti proces, a ne samo tražiti „znakove“.
- Generalistička obuka mora biti dostupna svima, dok je specijalna obuka potrebna različitim ulogama osoblja i u srazmjeru sa zatvorskom populacijom za koju se smatra da je izložena riziku.
- Nacionalna jedinica za obuku i podršku za zatvorsko osoblje može pomoći u distribuciji materijala za obuku, osmišljavanju boljih praksi obuke i podizanju nivoa psihološke podrške koja se nudi osoblju. Ona takođe može učvrstiti suradnju na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou i olakšati razmjenu najboljih praksi i materijala za obuku.

Kontekst uvjetne kazne

Službe odgovorne za prijestupnike poslije izlaska na slobodu nose sve veći teret, jer pokušavaju upravljati rizicima u vezi s nasilnim ekstremizmom, istovremeno vodeći računa o tome da prijestupnici budu podržani i reintegrirani poslije izlaska iz zatvora. S obzirom da je definicija prijestupa povezanih s terorizmom proširena, a zatvorske kazne skraćene (kraće od četiri godine, ponekad u trajanju od samo dvije sedmice), nekada nema dovoljno prilika za rehabilitaciju prijestupnika u zatvoru. Raznovrsnost prijestupnika, koji obuhvaćaju mlade i sve veći broj žena osuđenih zbog prijestupa povezanih sa terorizmom, zahtijeva razmatranje i jedinstvene pristupe. U ovom novom kontekstu neophodna je multiagencijska suradnja između zatvora, službi za uvjetnu kaznu (ili njihovog ekvivalenta), policije i pružalaca usluga iz zajednice da bi se osigurala razmjena informacija, a prijestupnicima i bivšim prijestupnicima omogućile potrebne intervencije i strukture podrške. Multiagencijska suradnja i planiranje izlaska iz zatvora moraju početi mnogo prije datuma izlaska, poželjno bar šest meseci ranije, da bi se omogućila stalna razmjena informacija i pristup službama podrške.

Otpuštanje iz zatvora i reintegracija VEO: opća dobra praksa

Reintegracija ima za cilj spriječiti nasilno ponašanje i omogućiti inkluziju i učešće u društvu. Osjećaj pripadnosti i prihvaćenosti čini posvećenost nasilju manje održivom. Radikalne ideje nisu opasne same po sebi, iako su i dalje faktor rizika za nasilno ponašanje u određenim okolnostima. Istraživanja

o nasilnim ekstremističkim prijestupnicima (VEO) poslije izlaska na slobodu su ograničena i nije dovoljno poznato šta pomaže njihovom privikavanju. Međutim, dobra praksa obuhvaća sljedeće:

Planovi za privikavanje: Reintegracioni planovi moraju biti uključeni u radne planove za povratnika čim to uvjeti njegove kazne to dozvole. Procjene rizika i potreba predstavljaju ključ za osmišljavanje efikasnih programa reintegracije. Službe za uvjetnu kaznu (ili njihovi nacionalni ekvivalenti) moraju surađivati u ovoj procjeni tokom završne faze zatvorske kazne.

Takva multiagencijska suradnja može pružiti smjernice za to kako najbolje oblikovati proces reintegracije.

Upravljanje tranzicijom: Tranzicioni periodi su one tačke kada je rizik od vraćanja ideologiji visok i kada je važno imati usvojene planove prije održavanja kompletne zatvorske kazne. Ovi planovi moraju uključiti i načine postupanja s problematičnim porodičnim ili ličnim životom i iskoristiti ljudski i društveni kapital da bi smanjili vjerojatnost ponovnih prijestupa.

Procjene pojedinačnih rizika i potreba: Razumijevanje pojedinaca i reagiranje na njihove jedinstvene okolnosti i izazove je značajno zato što se tako olakšava proces udaljavanja odnosno deradikalizacije, prepoznajući potencijal za davanje doprinosa društvu. Preporučuje se da multidisciplinarni timovi procijene individualne potrebe i rizike prijestupnika.

Izgradnja kapaciteta: Od presudnog značaja je planiranje kraja podrške i izgradnja sposobnosti pojedinca da se osloni na druge i da se bori, uključujući društvenu i organizacionu podršku (vidi ispod).

Povjerenje: Povjerenje je središte efikasnog uvjetnog rada i često se proces povezivanja ekstremističkih prijestupnika sa službenicima za uvjetnu kaznu provodi imajući u vidu građenje povjerenja. Službenici za uvjetnu kaznu koji imaju isto kulturno ili vjersko porijeklo kao i prijestupnik mogu da pomognu u stvaranju povjerenja.

Društvena i organizaciona podrška – zajedničko ostvarivanje prekida: Teorije o prekidu s prošlošću – one koje pokušavaju da shvate kako pojedinci prekidaju ili se suzdržavaju od kriminala – ukazuju na to da se prekid ostvaruje zajedno s ostalima. „Ostali“ obuhvaćaju službenike za korektivne mjere i ostale osobe u društvenim mrežama. Predstavnici drugih organizacija s kojima se surađuje, uključujući organizacije u okviru zajednice koje pomažu u nalaženju posla ili vjerskog i duhovnog usmjeravanja, kao i socijalne službe, mogu da ispune potrebe za društvenom podrškom i da smanje izvore rizika. Prijatelji, članovi porodice i ostali značajni odnosi presudni su za suzdržavanje od kriminala i za učvršćivanje pozitivnog pogleda na nenasilno ponašanje, kao i pozitivnog identiteta. Pozitivno mogu da utječu i ljudi za koje se pretpostavlja da imaju autoritet prema prijestupniku, kao što su vjerske vođe, učitelji ili ljudi koji su prethodno imali ista uvjerenja i stavove, ali su se udaljili od nasilnog ponašanja i sada bi mogli da rade kao mentori.

Da li ste znali?

Promicanje ljudske dobrote: „Modeli dobrih života“ (GLM) jeste pozitivan pristup zasnovan na jakim stranama u odnosu na uzdržavanje od prijestupa i rehabilitaciju. Ovaj pristup prepoznaje da je smanjivanje kriminoloških potreba neophodno, ali ne i dovoljan uvjet za efikasne intervencije. GLM daje konstruktivan i širok opis ljudske dobrote – „iskustava, aktivnosti, stanja stvari koji se čvrsto povezuju s blagostanjem i višim stepenom ličnog zadovoljstva i društvene funkcije“³³. Ovaj širi prikaz osobe koji obuhvaća njegove nade, ciljeve i osjećaj svrsishodnosti presudan je za olakšane procese udaljavanja za prijestupnike koji su osuđeni zbog prijestupa povezanih s terorizmom.

Pozitivni odnosi takođe su presudni kao podrška u procesima udaljavanja odnosno deradikalizacije i trebalo bi ih podržati u interakciji. Cilj ovakvih odnosa je:

- pružiti podršku prilikom prepoznavanja kriminogenih potreba (potreba koje se direktno odnose na vjerojatnost da će netko počiniti zločin, npr. nedostatak određenih vještina) kroz odgovarajuće alate za procjenu;
- pružiti podršku u vezi s problemima koje prijestupnici sami definiraju kao glavne u njihovoj situaciji i u vezi s potencijalnim razlozima za nasilno ponašanje;
- pomoći prijestupnicima da prepoznaju i shvate svoje potencijalne jake strane, sposobnosti, vještine itd. i da ih pravilno usmjere;
- dati prijedloge i prilike za učešće u zajednici, npr. kroz kulturne ili sportske grupe;
- podržati prijestupnike u realnom definiranju „dobrog života“ i pronalaženju načina za ostvarivanje te vizije;
- poticati ponovno definiranje prijestupnikovog identiteta kroz pozitivne povratne informacije koje podržavaju nadu, pripadnost i reintegraciju.

Ključne preporuke

- Prijestupnici moraju dobiti podršku u kontinuitetu, od dolaska u zatvor do izlaska na slobodu, naročito kada je riječ o kratkotrajnim kaznama koje se sada izriču za prijestupe povezane s terorizmom i zato što periodi tranzicije predstavljaju najveći rizik od povratka u kriminal.
- Multiagencijska suradnja je presudna u omogućavanju neometanog prelaska iz zatvora u zajednicu i u maksimalnom omogućavanju prilika da potrebe prijestupnika budu tačno procijenjene i zadovoljene. Ova suradnja mora biti sastavni dio planiranja u periodu po izlasku iz zatvora i da uključi multidisciplinarni tim.

³³ Tony Ward i Shadd Maruna, *Rehabilitation* (Taylor & Francis, 2007). str. 21.

(Specijalne) intervencije:

Intervencije, strukture podrške i prakse upravljanja rizicima mogu biti specijalno osmišljene za VEO ili mogu da imaju uopćeniji pristup, naprimjer, pružanjem prilike za stručno osposobljavanje i olakšavanjem podrške porodice³⁴. Od potreba prijestupnika zavisi da li će biti zauzet specijalni pristup. Pojedine države članice (npr. Francuska, Nizozemska, V. Britanija) imaju volonterske programe koji omogućavaju niz potencijalnih intervencija:

- **Prijestupnici moraju u kontinuitetu dobivati podršku**, od dolaska u zatvor do izlaska na slobodu. Prvih nekoliko sedmica po izlasku iz zatvora period je kad su bivši prijestupnici najosjetljiviji. Privikavanje može biti teško kako za bivše prijestupnike, tako i za njihove porodice. Jedan način za osiguravanje ovog kontinuiteta jeste da se angažira mentor ili facilitator za prijestupnike prije i poslije izlaska iz zatvora. Taj stručnjak mora raditi s pojedincem tokom čitave zatvorske kazne i ostati tačka za kontakt i podršku posle otpuštanja iz zatvora.
- **Ispunjavanje materijalnih i društvenih potreba VEO:** Strukturirana suradnja s pružaocima usluga, kao što su stambene ustanove, agencije za zapošljavanje, obrazovne ustanove, zdravstveni radnici i službe za rad s porodicom, presudna je za pružanje prilika bivšim prijestupnicima za reintegraciju i ponovnu izgradnju života nakon zatvora. Ovo mora biti ugrađeno u planove za adaptaciju prije izlaska iz zatvora, zajedno sa svim društvenim potrebama. Izgradnja i održavanje odnosa, razvijanje pozitivnih društvenih veza, održavanje i poticanje jakih strana i vještina, poticanje nade i usmjeravanje u vjerskim i duhovnim pitanjima takođe su važni za reintegraciju u društvo i za život bez prijestupa. Tačni oblici podrške zavise od internih i eksternih potreba prijestupnika. Zbog stigmatizacije povezane s terorističkim prijestupima pružanje ovakve vrste podrške moglo bi biti teže kada je riječ o VEO (vidi „Prepreke u reintegraciji“, str. 23).
- **Intervencije u suradnji s prijestupnikovom društvenom mrežom.** Istraživanje prekida s prošlošću pokazuje značenje snažnih društvenih veza u poticanju prijestupnika da usvoje način života bez kriminala. Uključivanje društvene mreže bivšeg prijestupnika, naročito porodice³⁵, u intervencije pruža odlučujuću podršku u procesu udaljavanja od kriminalne prošlosti. Ovo može da obuhvati uključivanje članova porodice u obučavanje stručnjaka o bivšem prijestupniku, davanje zadataka ili odgovornosti za pomoć bivšem prijestupniku i omogućavanje obuke koja će ih pripremiti za postupanje s voljenima po završetku intervencije. Ne bi trebalo uključiti one koji se nalaze u društvenoj mreži prijestupnika, a vrše negativan utjecaj, ali bi trebalo obratiti pažnju prilikom prepoznavanja tih negativnih utjecaja. Obecavajuće prakse u ovoj oblasti mogle bi biti inspirirane pristupom „društvena mreža koristi“ koji se primjenjuje kod maloljetnih prijestupnika u pritvoru ili pri kraju izdržavanja kazne, a koji imaju svoje mreže značajnih osoba koje su organizirane da ih podrže. Svi oni potpisuju ugovor koji odobrava prijestupnik. Obavezujući ugovor nameće odgovornost prijestupnikovoj mreži i ona služi kao mreža društvene sigurnosti. Austrija je u fazi eksperimentiranja s ovim pristupom.

³⁴ Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji, 'Ex Post Paper Ran Exit' uredio RAN P&P (Amsterdam 2016).

³⁵ Basia Spalek, 'Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation in Relation to Families: Key Challenges for Research, Policy and Practice', *Security Journal* 29, br. 1 (2016).

- **Teološke intervencije i podrška vjerskih zajednica.** Ove specijalne intervencije mogu se ponuditi u zatvoru i poslije izlaska na slobodu. Vjerske zajednice, uključujući volontere i imame, ima značajnu ulogu u podršci prijestupnika po izlasku iz zatvora, dok nedostatak društvene i duhovne podrške može povećati osjetljivost bivših prijestupnika. Prijestupnici mogu imati korist od općeg vjerskog savjetovanja ili od specijalno prilagođenih vjerskih i teoloških intervencija. Specijalne intervencije mogu se zasnivati na teološkom pristupu čiji je cilj suprotstavljanje određenim ideološkim uvjerenjima ili na kognitivno-bihevioralnom pristupu. Praktičari moraju pokušati iskoristiti ova sredstva iz zajednice kao dio mreže podrške koja je dostupna kao pomoć bivšim prijestupnicima na njihovom putu prekida s prošlošću i reintegracije. Kao i kod mentorskih shema i rada sa članovima porodice, treba obaviti odgovarajuće procjene rizika za date pojedince.
- **Mentorski programi.** Neke države članice EU (Danska, V. Britanija) imaju mentorski sistem za radikalizirane pojedince koji žele da se odreknu nasilnog ekstremizma³⁶. Ovi mentori, koji služe kao uzori i vodiči u okviru društva, mogu da budu i obučeni volonteri. Neki od njih su bivši prijestupnici, s nasilnom ekstremističkom prošlošću i iskustvom udaljavanja³⁷. Oni su upoznati sa situacijom u kojoj se osoba nalazi, mogu da ponude smjernice na putu iz ekstremizma i da pokažu da je moguć drugačiji način života. Neki mentori možda dolaze iz vjerskih organizacija ili organizacija u okviru zajednice i mogu podržati prijestupnika na više načina, uključujući svakodnevnu pomoć (npr. u popunjavanju prijave za posao). Ključ za uspjeh jeste provjeriti mentore da bi se utvrdilo da li slučajno gaje skrivene namjere i sprovesti dobar proces povezivanja mentora i prijestupnika.
- **Službe za mentalno zdravlje.** Podaci i iskustvo sve više potkrepljuju svojevrsnu povezanost između radikaliziranih prijestupnika (i radikaliziranih pojedinaca uopće) i problema s mentalnim zdravljem.

Službe za mentalno zdravlje i procjene mentalnog zdravlja su neophodne u zatvoru i poslije izlaska na slobodu da bi se osiguralo da pojedinac dobije neophodnu podršku.

Ključne preporuke

- U podršci VEO poslije izlaska iz zatvora mora biti dostupan niz specijalnih i općih pristupa, kao što su sheme materijalne i društvene podrške, inicijative za podršku porodice i prijatelja, vjersko savjetovanje, sesije s dijalogom, mentorski programi i suradnja sa službama za mentalno zdravlje;
- Inicijative moraju biti prilagođene individualnim potrebama prijestupnika i poklanjati pažnju materijalnim, ekonomskim, društvenim, duhovnim i vjerskim potrebama.

³⁶ Basia Spalek i Lynn Davies, 'Mentoring in Relation to Violent Extremism: A Study of Role, Purpose, and Outcomes', (tom 35, 5. izdanje, 2012).

³⁷ Globalni forum za borbu protiv terorizma, 'Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders'.

Prepreke u reintegraciji

Istraživanja su odavno utvrdila da se prijestupnik suočava s velikim teškoćama da bi postao „reformirani građanin“ nakon izlaska iz zatvora, te da se ove teškoće javljaju u raznim oblicima, uključujući ekonomske, teškoće u odnosima i emotivne teškoće. Pojedinci osuđeni zbog terorističkih prijestupa nailaze na dodatne prepreke. Postoje jedinstveni izvori stigmatizacije povezani s terorističkim prijestupima, a u pojedinim kontekstima ovo negativno obilježje može da se preinači i da služi kao statusno obilježje u marginaliziranim zajednicama.

Stigmatizacija: Obilježeni prijestupnik će doživjeti izazove u vezi s dostupnošću društvene podrške i prilika za reintegraciju, uključujući i dostupnost zaposlenja ili obrazovanja. U svakom trenutku profesionalci koji rade s VEO moraju prepoznati njihov potencijal za reintegraciju u društvo i pružiti im podršku u pokušajima da ostvare ovaj cilj. Gajenje predrasuda prema prijestupniku može da učvrsti prepreke i pojača opozicione i radikalizirane identitete.

Povjerenje: Presudno je da profesionalci rade na izgradnji i održavanju povjerenja s bivšim prijestupnikom i sa širim segmentima javnosti. Nepovjerenje zajednice ili organizacija u okviru zajednice može pojačati percepciju nepravde među članovima zajednice. Službe za uvjetnu kaznu u državama članicama EU (ili njihov ekvivalent) mogu imati koristi od izgradnje snažnih odnosa povjerenja s organizacijama u zajednici. Ovo omogućava višestrukim sektorima u društvu da maksimalno povećaju prilike za prijestupnike poslije izlaska na slobodu.

Uvjeti za puštanje iz zatvora: Uvjeti za ove prijestupnike su nekada prilično strogi i prevazilaze uvjete koji se postavljaju ostalim tipovima prijestupnika. To može spriječiti reintegraciju ako, naprimjer, prijestupnici budu odmah vraćeni u zatvor zbog nekog prekršaja. Praktičari, međutim, mogu ove uvjete i češće kontakte koje oni podrazumijevaju iskoristiti kao priliku za rad s prijestupnicima i odgovaranje na njihove potrebe.

Obuka osoblja

Rad s VEO na uvjetnoj kazni ima upadljiv utjecaj na službenike za uvjetnu kaznu van njihovog uobičajenog obima posla. Društvena i politička klima u vezi s ekstremizmom povećava nivo stresa za one koji rade s prijestupnicima, dok se politike brzo mijenjaju i nekada se rukovode političkim stavovima umjesto onim što je dokazano najbolje za prijestupnika. Kod VEO postoji rizik od nedovoljnog prihvaćanja, što znači da će političko rukovodstvo i opća javnost pažljivo pratiti posljedice počinjenih grešaka u ovoj grupi. To može da ograniči profesionalno rasuđivanje službenika zaduženih za uvjetnu kaznu. Službenici mogu da uvide da je njihov rad pod strogom političkom kontrolom i da moraju da balansiraju da bi postigli finu ravnotežu između društvenih i političkih pritisaka s onim što je možda najbolje za prijestupnikove potrebe u cilju reintegracije. Ne očekuje se nikakva promjena u ovom aspektu u doglednoj budućnosti.

Službenicima zaduženim za uvjetnu kaznu potrebna je specijalna obuka da bi tačno procijenili potrebe prijestupnika (vidi „Obuka osoblja i podrška“, str. 18). Ideologija može, ali ne mora, da bude glavni pokretač za prijestupnika, a specijalna obuka i iskustvo su potrebni da bi se shvatilo i procijenilo kada ideologiju treba uzeti u obzir, a kada treba istražiti druge načine za postupanje

prema prijestupnikovom ponašanju. Službenicima za uvjetnu kaznu takođe je potrebna podrška kroz savjetovanje, obuku o upravljanju stresom i suradnju s kolegama i rukovodstvom.

Ključne preporuke

- Prijestupnici osuđeni zbog prijestupa povezanih s terorizmom suočavaju se s jedinstvenim izazovima prilikom ponovnog ulaska u društvo zbog strožih uvjeta, stigmatizacije i problema s povjerenjem. Oni se moraju planirati prije izlaska na slobodu i razmatrati zajedno s materijalnim potrebama (zaposlenje, obrazovanje, stambeno pitanje);
- Osoblje se suočava s izuzetnim pritiskom u radu s ovom kategorijom prijestupnika i potreban im je pristup obuci i podršci da bi efikasno obavili svoju ulogu.

Zaključci radnog dokumenta

Izazovi pred praktičarima u zatvoru i za uvjetnu kaznu koji rade s VEO su sve veći i često se mijenjaju. U zatvorima je sve više pojedinaca zbog prijestupa povezanih s terorizmom, postoji sve veća potreba za adekvatnim reagiranjem na rizike i potrebe tih prijestupnika i za pripremom za njihov povratak u društvo.

Dodatni izazovi potječu iz promjenljivog političkog konteksta i nesigurnosti zbog terorističkih prijetnji, pa će od presudnog značaja biti razumijevanje i održavanje najboljih praksi. Države članice će morati dati ograničena sredstva na način koji doprinosi općem unapređenju sveukupne klime u zatvorima, kao i da organiziraju specijalne intervencije za praćenje i upravljanje rizicima i pomoć u rehabilitaciji i adaptaciji VEO. Ove odluke zasnovat će se na informacijama o mnogobrojnim pojedincima koji predstavljaju rizik i o vrsti radikalizacije koja se promatra (uključujući vjerski inspiriranu, desničarsku, ljevičarsku ili separatističku).

Praktičari u državama članicama stižu sve veće samopouzdanje i kompetenciju u ovoj oblasti. Utvrđeno je da ulaganje u kvalitetne svakodnevne interakcije između osoblja i zatvorenika – dinamičku sigurnost – predstavlja pozitivan korak ka smanjivanju rizika od radikalizacije. Takođe postoji i trend normalizacije VEO, iako se sve države ne suočavaju s istim stepenom rizika, a neke nisu u mogućnosti da normaliziraju VEO zbog rizika koje oni predstavljaju za zatvorsku populaciju odnosno javnost. Specijalne procjene rizika i intervencije se sada isprobavaju i u pilot projektima i koriste na dinamičan način za evaluaciju potreba i rizika prijestupnika. Najbolje prakse u ovoj oblasti su individualizirane i prilagođene potrebama prijestupnika.

Međutim, ovo je neophodno dalje precizirati. Praksa se stalno mijenja u državama članicama EU, što znatno otežava prepoznavanje država koje koriste određenu praksu. Obrazloženja za odluke koje vode ka usvajanju određenih politika i praksi moraju biti transparentnija i uključena u širu bazu znanja o najboljim praksama.

Osim toga, dokazna baza i dalje je nepotpuna. Odlučivanje je rijetko zasnovano na dokazima. Istraživanja moraju biti uključena u praksu od samog početka. Utemeljeno istraživanje neophodno je za razumijevanje konteksta u kojima radikalizacija očigledno cvjeta (i u kojima se rizici smanjuju), kao i što pomaže prijestupnicima da se reintegriraju u društvo. Procjene rizika moraju biti potvrđene strogoj empirijskoj evaluaciji i usporediti se s ostalim vrstama praksi za upravljanje rizicima da bi se odredilo koji su metodi i pristupi najefikasniji. Obuka osoblja takođe se mora procijeniti, obraćajući pažnju na to da li ona unapređuje odnose između osoblja i zatvorenika, zajedno sa sposobnošću upravljanja rizicima povezanim s radikalizacijom. Informacije o praksama zasnovanim na dokazima mogle bi se lakše dobiti u budućnosti preko istraživačkog partnerstva.

Tokom 2017. godine radna grupa RAN P&P morat će utvrditi prioritete za mnogobrojne izazove i tretirati ih pomoću znanja i iskustva praktičara u zatvorima i službama za uvjetnu kaznu. Fokus za ovu godinu bit će na sljedećem:

- Bavljenje sve većim brojem VEO, naročito povratnicima. Koje su implikacije ovoga za izbor režima i programa intervencija? Povećan broj također podrazumijeva da će biti više iskustva i prakse za razmjenu, što će omogućiti preciziranje preporuka datih u ovom dokumentu.
- Uloga uvjetne kazne, takođe u kontekstu kraćih kazni i alternativnog kažnjavanja.
- Uloga religije u svakodnevnom radu s VEO, ali i u specijaliziranim izlaznim programima.

Ovaj dokument bit će ažuriran krajem 2017. godine i uključit će nove uvide iz istraživanja i prakse.

Aneks

Izbrane referencije

- Beckford, James, Daniele Joy, and Farhad Khosrokhavar. *Muslims in Prison: Challenges and Change in Britain and France*. Basingstoke, England & New York: Palgrave MacMillan, 2005.
- Calverley, Adam. *Cultures of Desistance: Rehabilitation, Reintegration and Ethnic Minorities*. Taylor & Francis, 2012.
- Cottee, Simon. 'Reborn into Terrorism: Why Are So Many Isis Recruits Ex-Cons and Converts', *The Atlantic*, 25 January 2016.
- Dean, Christopher. 'The Healthy Identity Intervention: The UK's Development of a Psychologically Informed Intervention to Address Extremist Offending' In *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, edited by Andrew Silke, 89-107. London: Routledge, 2014.
- Europol. 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)', The Hague: European Union, 2016.
- . 'European Union Terrorism Situation and Trend Report (Te-Sat)', The Hague: European Union, 2014.
- Farrall, Stephen. *Understanding Desistance from Crime: Emerging Theoretical Directions in Resettlement and Rehabilitation*. Edited by Adam Calverley Maidenhead: Open University Press, 2006.
- Gilliat-Ray, Sophie, Stephen Pattison, and Mansur Ali. *Understanding Muslim Chaplaincy*. Surrey, UK: Ashgate, 2013.
- Global CounterTerrorism Forum. 'Prison Management Recommendations to Counter and Address Prison Radicalization', 2015.
- . 'Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders', Rome, 2012.
- Hamm, Mark S. *The Spectacular Few: Prisoner Radicalization and the Evolving Terrorist Threat*. New York: New York University Press, 2013.
- King, Roy D., and Kathleen McDermott. "'My Geranium Is Subversive": Some Notes on the Management of Trouble in Prisons', *The British Journal of Sociology* 41, no. 4 (1990).
- King, Roy D., and Sandra L. Resodihardjo. 'To Max or Not to Max', *Punishment & Society* 12, no. 1 (2010): 65-84.
- Liebling, Alison. *Prisons and Their Moral Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- . *Suicides in Prison*. London: Routledge, 2002.
- Liebling, Alison, Ruth Armstrong, Ryan J. Williams, and Richard Bramwell. 'Locating Trust in a Climate of Fear: Religion, Moral Status, Prisoner Leadership, and Risk in Maximum Security Prisons — Key Findings from an Innovative Study', *Prisons Research Centre, Institute of Criminology: University of Cambridge*, 2015.
- Liebling, Alison, and Helen Arnold. 'Social Relationships between Prisoners in a Maximum Security Prison Violence Faith and the Declining Nature of Trust', *Journal of Criminal Justice* 40 (2012): 413-24.
- Liebling, Alison, Helen Arnold, and Christina Straub. 'An Exploration of Staff-Prisoner Relationships at Hmp Whitemoor: 12 Years On.', Cambridge: Cambridge Institute of Criminology, Prisons research centre, 2011.

- Liebling, Alison, and Ryan J. Williams. 'The New Subversive Geranium: Some Notes on the Management of Additional Troubles in Maximum Security Prisons', *British Journal of Sociology* (in press).
- Lloyd, Monica, and Chris Dean. 'The Development of Structured Guidelines for Assessing Risk in Extremist Offenders', *Journal of Threat Assessment and Management* 2, no. 1 (2015): 40-52.
- Network, Radicalisation Awareness. 'Ex Post Paper Ran Exit', edited by RAN P&P. Amsterdam, 2016.
- Network, Radicalization Awareness. 'Dealing with Radicalisation in a Prison and Probation Context Ran P&P — Practitioners Working Paper', (2015).
- Pressman, D. Elaine, and John Flockton. 'Violent Extremist Risk Assessment: Issues and Applications of Teh Vera-2 in High-Security Correctional Setting', In *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*, edited by Andrew Silke, 89-107. London: Routledge, 2014.
- Spalek, Basia. 'Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation in Relation to Families: Key Challenges for Research, Policy and Practice', *Security Journal* 29, no. 1 (2016// 2016): 39-52.
- Spalek, Basia, and Lynn Davies. 'Mentoring in Relation to Violent Extremism: A Study of Role, Purpose, and Outcomes', *Studies in Conflict & Terrorism* 35, no. 5 (2012): 354-68.
- United Nations. 'Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons', New York: United Nations Office on Drugs and Crime, October 2016.
- Ward, Tony, and Shadd Maruna. *Rehabilitation*. Taylor & Francis, 2007.
- Williams, Ryan J., and Alison Liebling. 'Faith Provision, Institutional Power and Meaning among Muslim Prisoners in Two English High Security Prisons', In *Religion in Prison*, edited by Kent Kerley: Praeger, in press.

Translated within:

